

Op 9 oktober 1919 traden de kleine vakbondsman Arie Heijkoop en onderwijzer en partijbestuurder Arie de Zeeuw aan als eerste ‘rode’ wethouders van Rotterdam. Na de eerste gemeenteraadsverkiezingen met algemeen mannenkiesrecht was het aantal ‘rode’ raadsleden explosief gestegen. In de jaren na 1919 zouden talloze lokale bestuurders vorm geven aan het zogeheten ‘wethouderssocialisme’. Hun praktische politiek, van voedseldistributie tot woningbouw, zou een proeftuin vormen voor de naoorlogse verzorgingsstaat.

AUTEUR Karin van Leeuwen

Verder lezen

Frans Becker, Menno Hurenkamp en Pieter Tops (red.), Lokale politiek als laboratorium. In de voetsporen van Wibaut en Drees. WBS Jaarboek 2009 (Den Haag 2009).

G.W.B. Borrie, F.M. Wibaut, mens en magistraat. Ontstaan en ontwikkeling der socialistische gemeentepolitiek (Assen 1968).

Jan de Roos, Besturen als kunst. Lokale sociaal-democraten 100 jaar verenigd (Amsterdam 2002).

Christina Anna de Ruyter-de Zeeuw, De eerste rode wethouders van Rotterdam (Rotterdam 1987).

Wethouderssocialisme

Dat zo veel socialisten in 1919 als wethouder konden aantreden dankten zij aan het grote succes van de SDAP bij de gemeenteraadsverkiezingen van dat jaar. Deze gemeenteraadsverkiezingen waren de eerste sinds de invoering van het algemeen mannenkiesrecht in 1917. Het aantal ‘rode’ raadsleden steeg direct explosief: van 415 tot bijna 1200. Het aantal van 89 wethouders stak daar eigenlijk nog schril tegen af.

Deelname aan het gemeentebestuur was in 1919 echter nog niet vanzelfsprekend in de SDAP. Tussen 1907 en 1919 telde de SDAP zestien wethouders. Deze ‘eigen’ be-

stuurders waren geliefd omdat zij de sociaal-democratie een praktisch gezicht gaven. Maar hun positie was ook moeilijk omdat de sociaal-democraten nu mede verantwoordelijk waren voor het stadsbestuur. De bekende Amsterdamse bestuurder Floor Wibaut bijvoorbeeld had veel kritiek gekregen toen ‘zijn’ gemeentebestuur in 1917 een oproer te lijf ging met hardhandig politie-ingrijpen en er 10 doden vielen. Volgens de linkse oppositie liet de SDAP hier haar eigen achterban in de steek. Dat Wibaut, die de voedseldistributie in zijn portefeuille had, ook nog eens verantwoordelijk werd gehouden voor de aardappelschaarste die aan dit oproer ten grondslag had gelegen maakte het er alleen maar erger op.

Veel SDAP’ers zagen hierin het bewijs dat deelname aan gemeentebesturen de echte socialistische idealen meer kwaad dan goed kon doen. Zo lang het kapitalisme nog bestond had de gemeentepolitiek aan arbeiders niets te bieden, meende bijvoorbeeld partijleider Troelstra. Wibaut zelf toonde zich tijdens het partijcongres voorafgaand aan de verkiezingen echter een fel pleitbezorger van het wethouderssocialisme: propaganda

voeren niet door het prediken van het socialisme van de toekomst, maar door sociale maatregelen hier en nu. Juist op dit lokale niveau kon de partij daadwerkelijk al iets voor haar achterban betekenen, vond Wibaut. Daarmee trad Wibaut in de voetsporen van Pieter Lodewijk Tak, die in 1899 mede aan de basis had gestaan van het eerste gemeenteprogram van de SDAP. Het congres van 1919 volgde uiteindelijk Wibaut en besloot, op basis van een nieuw gemeenteprogram, deelname aan het gemeentebestuur toe te staan.

Zo konden in het najaar van 1919 89 ‘rode’ wethouders aan het werk. Beeldbepalend werd hun activiteit op het gebied van de volkshuisvesting. De Rotterdammer Arie Heijkoop, al snel ‘Arie Beton’ genoemd, ging net als zijn Amsterdamse collega’s Wibaut (*Wie bouwt? Wibaut!*) en Monne de Miranda het nijpende tekort aan betaalbare arbeiderswoningen te lijf met vernieuwende bouwprojecten zoals Spangen (Rotterdam) en Betondorp (Amsterdam). Maar ook op andere terreinen lieten ‘rode’ wethouders zien wat op korte termijn voor de arbeidersklasse bereikt kon worden. Zo spande Willem Drees zich in Den Haag in op sociaal gebied en gaven bijvoorbeeld de volksvoorstellingen door gesubsidieerde orkesten en toneelgezelschappen een voorzet voor een socialistische cultuurpolitiek. Op die manier zette het wethouderssocialisme de koers uit voor een ‘welvaartsbeleid’ dat pas veel later – vaak door dezelfde bestuurders – ook op nationaal niveau gerealiseerd kon worden.